

DOI 10.51558/2490-3647.2026.11.1.149

UDK 821.512.161.09:81'367.62

Primljeno: 16. 02. 2026.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Edina Solak, Mirza Bašić, Sarah Ela Salihbegović

LEKSEME KARDEŞ (BRAT, SESTRA), AĞBI (STARIJI BRAT) I ABLA (STARIJA SESTRA) U FUNKCIJI MARKERA SOLIDARNOSTI I BLISKOSTI U ROMANU KAFAMDA BİR TUHAFLIK ORHANA PAMUKA*

U turskome se jeziku termini za izražavanje rodbinskih odnosa nerijetko upotrebljavaju u funkciji identitetskih markera kojima se iskazuje pripadanje grupi radi lakše i ugodnije komunikacije. U znanstvenim studijama koje se bave pragmatikom turskoga jezika analiziraju se pragmatičke vrijednosti identitetskih markera kojima se ostvaruje bliskost i prisnost sa sagovornikom. Ova jezička pojava zaslužuje detaljnu analizu, a u našoj studiji na tom se tragu bavimo pragmatičkim funkcijama identitetskih markera koji se formiraju upotrebom termina za izražavanje rodbinskih odnosa. Analizirane su konverzacijske situacije iz romana *Kafamda Bir Tuhaflık* u okviru kojih se termini *kardeş (brat, sestra)*, *ağbi (stariji brat)* i *abla (starija sestra)* koriste u funkciji identitetskih markera. U analizi se primjenjuju analitičko-deskriptivna i kontrastivna metoda. Takva analiza pokazuje da se termini *kardeş*, *ağbi* i *abla* te njihovi prijevodni ekvivalenti na bosanskome jeziku upotrebljavaju u funkciji identitetskih markera u realizaciji različitih govornih činova u različitim konverzacijskim situacijama. Rad nastoji dati doprinos proučavanju pragmatike turskoga jezika te kontrastivnoj analizi dva genetski i tipološki različita jezika.

Ključne riječi: termini za izražavanje rodbinskih odnosa; identitetski markeri; termin *kardeş (brat, sestra)*; termin *ağbi (stariji brat)*; termin *abla (starija sestra)*

* Rad je prezentiran na Naučnoj konferenciji „Društvene i humanističke nauke pred izazovima 21. stoljeća“ koja je održana na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli 12. 12. 2025. godine.

UVOD

Oslovljavanje predstavlja komunikativni resurs kojim se uspostavlja kontakt sa sagovornikom u međuljudskoj komunikaciji. Prikladnim oslovljavanjem ostvaruje se bliskost i prisnost sa sagovornikom, što u značajnoj mjeri olakšava komunikaciju i čini je ugodnijom. Stoga se ovaj komunikativni resurs razmatra u okviru strategija pozitivne učtivosti koje su usmjerene ka pozitivnome obrazu sagovornika (Brown i Levinson 1987; Bakšić 2012; Bulić 2018; Bakšić i Bulić 2019).

Način oslovljavanja odaje društveni status sagovornika na temelju kojega se određuje adekvatna socijalna relacija između govornika i sagovornika (Gu 1990; Mrzović i Vukadinović 1990). Tursko društvo karakterizira izražena pozitivna učtivost u međuljudskoj komunikaciji, prvenstveno zato što je u strukturi tog društva naglašen kolektivni duh i hijerarhijski poredak. Stoga je i prikladno oslovljavanje sagovornika vrlo važno u međuljudskoj komunikaciji. U turskome jeziku termini za obraćanje nerijetko preuzimaju funkciju markera solidarnosti koji pokazuju pripadanje grupi i kojima se uspostavlja bliskost i prisnost sa sagovornikom (Zeyrek 2001; Bakšić 2012).

Lekseme kardeş (brat, sestra), *ağbi* (stariji brat) i *abla* (starija sestra) uvrštavaju se u skupinu termina za obraćanje kojima se iskazuju rodbinski odnosi. Ovaj rad za cilj postavlja analizu pragmatičkih funkcija navedenih termina za obraćanje. Zapravo, osnovni cilj jeste analizirati upotrebu etiketa za oslovljavanje *kardeş* (brat, sestra), *ağbi* (stariji brat) i *abla* (starija sestra) u funkciji markera kojima se ostvaruje bliskost sa sagovornikom. Empirijski materijal rada čine konverzacijski primjeri iz romana *Kafamda Bir Tuhaflık* te njihovi prijevodni ekvivalenti u bosanskome izdanju koje potpisuju Sabina Bakšić i Alena Čatović. Analiza se zasniva na analitičko-deskriptivnome i kontrastivnome metodi. Rad se sastoji od tri poglavlja, a u prvome se interpretiraju i analiziraju konverzacijske situacije u kojima se leksema *kardeş* (brat, sestra) koristi u funkciji identitetskoga markera koji pokazuje pripadanje grupi. Drugo se poglavlje bavi analizom pragmatičke vrijednosti etikete za oslovljavanje *ağbi* (stariji brat) u funkciji markera solidarnosti i bliskosti. U posljednjem se poglavlju analizira pragmatička vrijednost termina za obraćanje *abla* (starija sestra) u funkciji identitetskoga markera. U svim dijelovima rada analiziraju se i ponuđeni prijevodni ekvivalenti konverzacijskih situacija u kojima se termini za obraćanje *kardeş* (brat, sestra), *ağbi* (stariji brat) i *abla* (starija sestra) koriste u funkciji markera solidarnosti i bliskosti. Na taj se način pokušava odgovoriti na pitanje da li termini za obraćanje imaju identičnu pragmatičku funkciju u prijevodu na bosanski jezik kao i u originalnome tekstu na turskome jeziku.

Svi pojmovi koji se navode u ovome radu, a imaju rodni značaj i rodno obilježje, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod bez obzira na to da li se navode u muškome ili ženskome rodu.

TERMIN ZA OBRAĆANJE *KARDEŞ* (BRAT, SESTRA)

Leksema *kardeş* je imenica čija se upotreba evidentira u najstarijim sačuvanim pisanim spomenicima na turskome jeziku. Bilježi se upotreba navedene imenice u oblicima *karındaş*, *gardaş* i *kardaş*. I danas se u kolokvijalnome jeziku koristi oblik leksema *kardaş* (Eren 1999; Gülensoy 2007; Eyuboğlu 2022). U savremenome turskom jeziku imenica *kardeş* ima značenje ‘brat, sestra’ (Teodosijević 2004: 91; Türkçe Sözlük 2011: 1325; Đinđić 2014: 771). Leksema se koristi i u bosanskome jeziku kao posuđenica za koju se navodi da nosi značenje ‘drug, prijatelj, brat’ (Škaljić 1989: 397). U međuljudskoj interakciji imenica *kardeş* predstavlja termin za obraćanje kojim se označavaju rodbinske veze brat–brat, brat–sestra, sestra–brat i sestra–sestra. Termin za obraćanje *kardeş* preuzima i funkciju markera solidarnosti i bliskosti u određenim konverzacijskim situacijama koje se realiziraju između osoba koje nisu u rodbinskim odnosima brat–brat, brat–sestra, sestra–brat i sestra–sestra (Demir 2020). Takve se konverzacijske situacije evidentiraju u romanu *Kafamda Bir Tuhaflik*.

- (1) Sen paranı eve, hana, hamama değil, kol saatine yatırıyor musun Beyşehirli *kardeşim*. (I: 40) = Nisi ti ulagao pare u kuće, hanove, hamame nego u sat. Tako, *brate* iz Bejšehira, sad je meni jasno. (II: 46)
- (2) *Bozacı kardeşim*, boza kelimesinin İngilizce booze’dan geldiğini biliyor musun? (I: 315) = *Bozadžijo*, znaš li da riječ boza dolazi od engleske riječi booze? (II: 374)
- (3) Ateşin var mı *kardeş*? Buyur, bir tane de sen yak bakalım. (I: 379) = Imaš li, *brate*, vatre? Izvoli, de i ti zapali jednu. (II: 452)
- (4) *Kardeşim*, tek istediğimiz biraz içten bir sohbet, tamam mı, dürüstçe konuşacağım, her şeyi söyleyebileceğim bir arkadaş: Anlatabilir miyim? (I: 379) = *Brate moj*, jedino što želim jeste iskren razgovor, može li? I jednoga prijatelja s kojim mogu otvoreno razgovarati i kojem mogu reći sve: Razumiješ li? (II: 452)
- (5) Haklısın *kardeşim* de bu saatte buralarda bile içki veren yer kalmamıştır. (I: 379) = U pravu si, *brate*, čak ni ovdje više nije otvoreno nijedno mjesto koje služi piće u ovo doba. (II: 453)

- (6) Affedersiniz, evli misiniz? Yanlış anlama *kardeşim*... (I: 380) = Oprostite, jeste li oženjeni? Nemoj me, *brate*, pogrešno shvatiti...(II: 453)

U primjerima (1), (2), (3), (4), (5) i (6) etiketa za obraćanje *kardeşim* (*brate*, *brate moj*, *sestro*, *sestro moja*), koja se sastoji od lekseme *kardeş* (*brat*, *sestra*) i prisvojnoga sufiksa za prvo lice jednice, koristi se kao marker solidarnosti i bliskosti u konverzacijskim situacijama koje se realiziraju između osoba koje nisu u rodbinskom odnosu brat–brat, brat–sestra, sestra–brat i sestra–sestra i koje su u ravnopravnome socijalnom i društvenom statusu.

Ironija predstavlja komunikativni resurs kojim se narušavaju konverzacijske maksime kvaliteta i kojim se govornicima pruža mogućnost da implicitno i na specifičan način iskažu određene namjere (Leech 1983; Katnić-Bakaršić 2001; Bakšić 2012). U primjeru (1) etiketu za oslovljavanje *kardeşim* koristi govornik koji se najprije predstavlja kao Mevludova mušterija, a kasnije se ispostavlja da mu je stvarna namjera opljačkati prodavača boze. U navedenoj konverzacijskoj situaciji termin za oslovljavanje *kardeşim* upotrebljava se u funkciji markera koji ima funkciju svojevrsne dopune govornome činu prijekora u okviru kojega govornik na ironičan način ukazuje na svoju namjeru da opljačka sagovornika.

Savjeti se definiraju kao „govorni čin kojim se sagovorniku skreće pažnja na nepoželjne posljedice sagovornikovog ponašanja ili na neku opasnost po njega” (Bakšić 2012: 19). U primjeru (2) termin za oslovljavanje *kardeşim* koristi se prilikom obraćanja mušterije Mevludu. U navedenoj konverzacijskoj situaciji termin *kardeşim* koristi se u funkciji markera kojim se uspostavlja prisnost koja sadrži i svojevrsne savjete upućene sagovorniku.

U primjerima (3), (4), (5) i (6) termin za obraćanje *kardeşim* upotrebljava se u konverzacijskim situacijama koje se ostvaruju između Ferhata i njegovih prijatelja i kolega s kojima obilazi noćne klubove. Termini za oslovljavanje kojima se izražavaju rodbinski odnosi nerijetko preuzimaju funkciju markera solidarnosti i bliskosti kojima se uspostavlja prisnost s ciljem ublažavanja intenziteta zahtjeva i molbi upućenih sagovorniku. U primjerima (3) i (4) navode se konverzacijske situacije u kojima se etiketa za obraćanje *kardeşim* koristi u funkciji takvoga identitetskog markera. Slaganje sa sagovornikom predstavlja komunikativno sredstvo kojim se uspostavlja bliskost sa sagovornikom. Takva se bliskost može realizirati odabirom sigurnih tema te ponavljanjem iskaza koje je sagovornik izgovorio (Bakšić 2012; Bakšić i Bulić 2019). U konverzacijskome primjeru (5) termin za obraćanje *kardeşim* ima funkciju markera kojim se uspostavlja bliskost u okviru koje se potcrtava slaganje sa

sagovornikom. Isprike su komunikativni resurs kojim „govornik sagovorniku izražava svoje žaljenje što ugrožava njegov obraz i time jednim dijelom kompenzira to ugrožavanje” (Bakšić 2012: 124). Zapravo, isprike predstavljaju komunikativni alat kojim “govornik može pokazati svoje oklijevanje da izvrši pritisak na sagovornikov negativni obraz, kao i kompenzirati već učinjeno ugrožavanje” (Bakšić i Bulić 2019: 207). U konverzacijskom primjeru (6) termin za oslovljavanje *kardeşim* koristi se u funkciji identitetskoga markera koji predstavlja svojevrsnu dopunu isprike kojom govornik djelimično kompenzira ugrožavanje sagovornikovoga obraza.

U prijevodu primjera (1), (2), (3), (4), (5) i (6) primjećuje se da termini za obraćanje *brate* i *brate moj* imaju gotovo identičnu pragmatičku ulogu kao etiketa za oslovljavanje *kardeşim* u originalnome tekstu na turskome jeziku. Tako se termin *brate* navodi u prijevodu primjera (1), (3), (5) i (6), dok se iskaz *brate moj* koristi u prijevodu primjera (4). Dakle, samo se u primjeru (4) navodi prisvojna zamjenica prvoga lica jednine, koja predstavlja prijevodni ekvivalent prisvojnoga sufiksa za prvo lice jednine koji se navodi u originalnom tekstu.

TERMIN ZA OBRAĆANJE AĞBI (STARII BRAT)

Leksema *ağabey* predstavlja imenicu čija se upotreba bilježi u tekstovima napisanim osmanskim turskim jezikom. Prema svojoj morfološkoj strukturi ova imenica jeste složenica koja se sastoji od lekseme *ağa* (*aga*, *gospodin*, *gospodar*; *stariji brat*) i lekseme *bey* (*gospodin*). Evidentira se i upotreba navedene imenice u oblicima *ağabeği*, *ağabi*, *ağbi* i *abi* (Eren 1993; Li 1999). U savremenom turskom jeziku leksema se koristi u formi *ağabey* i *abi* te nosi značenje ‘stariji brat’ (Türkçe Sözlük 2011: 36; Đinđić 2014: 55). Leksema se u bosanskom jeziku koristi u formi *agabeg*, i to kao posuđenica za koju se navodi da je prešla u bosanski jezik bez ikakvih semantičkih promjena (Škaljić 1989: 72). U konverzaciji imenica *ağabey/abi* preuzima funkciju termina za oslovljavanje kojim se označavaju rodbinske veze mlađi brat–stariji brat i mlađa sestra–stariji brat. Termin za obraćanje *ağabey/abi* ima funkciju markera solidarnosti i bliskosti i u određenim konverzacijama između osoba koje nisu u rodbinskom odnosu mlađi brat – stariji brat ili pak mlađa sestra – stariji brat. U romanu koji je predmet analize koristi se arhaična forma *ağbi*. U romanu se etiketa *ağbi* koristi prilikom obraćanja mlađega brata starijem bratu, ali i u konverzacijskim situacijama između osoba koje nisu u rodbinskom odnosu mlađi brat – stariji brat ili mlađa sestra – stariji brat.

- (7) “Sen merak etme *ağbi*,” dedi önce. “Şeref derken ne demek istiyorsun?” diye sordu sonra. (I: 362) = Prvo je rekao: “Ti se ne brini”, a zatim upitao: “Šta hoćeš reć kad kažeš čast?”(II: 432)
- (8) “Dur *ağbi*,” dedi Süleyman. (I: 440) = “Stani, *brate*”, povikao je Sulejman. (II: 528)

U primjerima (7) i (8) etiketa za oslovljavanje *ağbi* upotrebljava se prilikom Sulejmanovoga obraćanja starijem bratu Korkutu. U primjeru (7) termin za obraćanje ima funkciju svojevrstne dopune za ispriku kojom se djelimično kompenzira ugrožavanje sagovornikovog obraza. U primjeru (8) terminom za oslovljavanje potcrtava se bliskost kojom se ublažava intenzitet zahtjeva i molbi. U prijevodu primjera (8) uočava se kako termin za obraćanje *brate* ima gotovo identičnu pragmatičku vrijednost kao etiketa za obraćanje *ağbi* u originalnom tekstu na turskome jeziku.

- (9) “*Ağbi* geçme bu aradan,” dedi bir çocuk dalgın Mevlut’a. (I: 116) = “*Brate*, ne prolazi ovuda”, rekao je neki dječak zamišljenom Mevludu. (II: 135)
- (10) Yok *ağbi*, Siraselviler’deki 66 no’lu randevuevine birinci ordu komutanı geldiğinde Mardinli bir hemşehrimiz de oradaymış da öyle biliyorum. (I: 145) = Ma nije, *brate*, kad je komandant Prve armije došao u javnu kuću na broju 66 na Siraselviler, tamo se zadesio jedan naš zemljak, eto, odatle znam. (II: 169)
- (11) *Ağbi*, Paşa karısından korkuyor olmalı, bizim Mardinli arkadaş Paşa’yı 66’da kendi gözüyle görmüş... (I: 145) = *Brate*, general se sigurno boji žene, naš poznanik iz Mardina na broju 66 vlastitim očima ga je vidio... (II: 169)
- (12) *Ağbi* gerçekten sen bu kızı bütün gün düşünüyor musun? (I: 149) = *Brate*, misliš li ti stvarno cijeli dan na tu djevojku? (II: 175)
- (13) Yok *ağbi*, yanlış anlama, ben Mevlut *Ağbimin* aşkına hak veriyorum, saygı duyuyorum. Ama bir ihtimal, kusura bakma ortaya bu fikri attığım için, ama kızı tanırса insan daha da çok âşık olurmuş gibi geliyor bana. (I: 150) = *Brate*, nemoj zamjeriti, ja odobravam Mevludovu ljubav, poštujem je. Ali, recimo, ne zamjeri što govorim o tome, čini mi se da se čovjek još više zaljubi u djevojku kad je bolje upozna. (II: 175)
- (14) *Ağbi* hiç merak etme, Harem’den Burdur’a her akşam dört otobüs kalkıyor. (I: 153) = *Brate*, ništa ne brini. Iz Harema svaku večer idu četiri autobusa za Burdur. (II: 179)

U primjerima (9), (10), (11), (12), (13) i (14) termin za obraćanje *ağbi* upotrebljava se u konverzacijskim situacijama između osoba koje nisu u rodbinskome odnosu mlađi brat – stariji brat ili pak mlađa sestra – stariji brat. U navedenim se primjerima

etiketa za oslovljavanje *ağbi* koristi prilikom obraćanja sagovorniku koji nije mnogo stariji od govornika. U primjeru (9) termin za oslovljavanje *ağbi* koristi se u konverzijskoj situaciji u kojoj se dječak obraća uličnom prodavaču boze Mevludu, koji nije mnogo stariji od njega. U toj konverzijskoj situaciji termin *ağbi* ima funkciju markera solidarnosti kojim se uspostavlja bliskost ublažavanjem zahtjeva i molbi. U primjerima (10), (11), (12), (13) i (14) termin za obraćanje *ağbi* upotrebljava se u konverzijskim situacijama između mladića iz Mardina i njihovih starijih kolega Ferhata i Mevluda. Dakle, u tim primjerima mladići iz Mardina koriste termin *ağbi* prilikom obraćanja starijim kolegama Ferhatu i Mevludu, koji nisu mnogo stariji od njih. U navedenim konverzijskim situacijama termin *ağbi* koristi se u funkciji identitetskoga markera kojim se uspostavlja prisnost ispoljavanjem simboličkog slaganje sa sagovornikom kojim se, zapravo, ublažava i izbjegava apsolutno neslaganje sa sagovornikom. U prijevodu primjera (9), (10), (11), (12), (13) i (14) može se vidjeti da se etiketom za oslovljavanje *brate* aktivira gotovo identična pragmatička vrijednost koju ima termin za obraćanje *ağbi* u originalnome tekstu na turskome jeziku.

- (15) *Ağbi* ne yapıyorsun, kesme be elektriklerini! (I: 324) = Šta to, *brate*, radiš, ne isključuj im struju! (II: 385)
- (16) *Ağbi*, Hanımefendi çok telaşlandı. Bu akşam daveti varmış. (I: 324) = *Brate*, gospođa se uspaničila. Večeras ima prijem. (II: 385)
- (17) *Ağbi* iyi ettin de verdin elektriklerini. (I: 331) = Dobro si uradio što si im uključio struju. (II: 393)
- (18) Ne kızı be *ağbi*... Daha evlenmediler bile... Sürmeneli'nin bir de köyde karısı, ondan yetişkin oğulları var. Oğullar da biliyorlar Hanımefendi'yi ama ses etmiyorlar. (I: 331) = Kakvu kćerku, bolan ne bio... Još se nisu ni vjenčali. On na selu ima ženu i s njom odrasle sinove. I sinovi znaju za gospođu ali mu ne prigovaraju. (II: 393)
- (19) "Ne oldu *ağbi*, bozacı sandım, yaramaz bir durum mu var?" dedi sayaçlara baktığını gören Kapıcı Ercan. "Aa, *ağbi* on bir numaradakiler çıkıp gittiler." (I: 333) = "Šta se desilo, mislio sam da je bozadžija, ima li kakvih problema?", rekao je kućepazitelj Erdžan koji je vidio da sam gledao u brojila. "Aaa, oni su s jedanaestice otišli." (II: 396)

U primjerima (15), (16), (17), (18) i (19) etiketa za oslovljavanje *ağbi* koristi se prilikom obraćanja osobe koja je u podređenome društvenom statusu u odnosu na sagovornika. Navedenu etiketu upotrebljava kućepazitelj koji se obraća službeniku Ferhatu, koji kažnjava njegove nadređene zbog neplaćanja računa za po-

trošnju električne energije. U primjeru (15) etiketa *ağbi* ima funkciju markera solidarnosti kojim se intenzivira prisnost u svrhu ublažavanja molba upućene sagovorniku.

Komplimenti predstavljaju komunikativne resurse kojima se iskazuje pozitivno vrednovanje sagovornika. U turskome se jeziku najčešće komplimentiraju sagovornikov izgled, njegova ličnost te njegova postignuća i postupci (Ruhi i Doğan 2001). U konverzacijskom primjeru (17) etiketa *ağbi* koristi se kao identitetski marker koji ima funkciju svojevrsnoga uvoda komplimentiranju koje se upućuje sagovorniku.

Izbjegavanje neslaganja sa sagovornikom jeste komunikativno sredstvo kojim govornik ostvaruje bliskost sa sagovornikom pretvaranjem da se slaže s njim, odnosno sakrivanjem neslaganja s njim. Dobronamjerne laži predstavljaju jedan od načina „da se izbjegne neslaganje gdje govornik prisiljen da kaže svoje mišljenje/stav radije pribjegava laganju, nego što istinom čini štetu sagovornikovom pozitivnom obrazu” (Bakšić 2012: 74). U konverzacijskim primjerima (16), (18) i (19) etiketa *ağbi* koristi se kao marker koji ima funkciju svojevrzne dopune dobronamjernim lažima kojima se izbjegava neslaganje sa sagovornikom.

U prijevodu primjera (15) i (16) primjećuje se da etiketa za obraćanje *brate* ima gotovo identičnu pragmatičku vrijednost kao termin za obraćanje *ağbi* u originalnom tekstu na turskome jeziku. Ipak, može se vidjeti da se taj marker solidarnosti ne koristi u prijevodu primjera (17), (18) i (19), čime se potvrđuje konstatacija da je jedno od obilježja turskog društva izražena pozitivna učtivost u okviru koje se intenzivno upotrebljavaju termini za izražavanje rodbinskih odnosa i u konverzacijskim situacijama između osoba koje nisu u rodbinskim odnosima. Upotrebom markera solidarnosti *brate* u prijevodu svih navedenih primjera aktivirala bi se potpuno drugačija pragmatička ilokucija u odnosu na originalni tekst na turskome jeziku, prvenstveno zato što u bosanskohercegovačkome društvu pozitivna učtivost nema identičan intenzitet kao u turskome društvu, koje se može okarakterizirati kao društvo pozitivne učtivosti (Bakšić 2012).

(20) Şehirde nereden oturuyor *ağbi* bunlar? (I: 136) = *Brate*, gdje stanuju ove iz grada?(II: 159)

(21) *Ağbi* anlatsalar inanmazdım, bu memlekette ne kadar aptal ve cahil adam varmış. (I: 155) = *Brate*, da mi je neko pričo, ne bih mu vjerovo, kol’ko je samo glupih i neukih ljudi u ovoj zemlji. (II: 182)

- (22) *Ağbi* bunlar bu kadar aptal olduğu için mi bu kadar dayak yiyor, yoksa bu kadar dayak yedikleri için mi bu kadar aptal oluyor, asıl tartışmamız gereken konu budur... (I: 155) = *Brate*, sad je pitanje da l' oni dobivaju tol'ke batine jer su takvi glupani ili su glupani zbog tol'kih batina... (II: 182)
- (23) Ben hiç takmadım be *ağbi*, askerlikte mantık mı var zaten. (I: 155) = *Vala, brate*, ja se i ne obazirem, ko da u vojsci postoji neka logika. (II: 183)
- (24) "Boş ver be *ağbi*," dedi, "bak ben takıyor muyum, geçti gitti işte." (I: 157) = "Ma pusti, *brate*", rekao mu je Mevlud. "Evo, ja se ne obazirem, bilo pa prošlo." (II: 183)
- (25) Ferhat bazı akşamlar içip dükkâna bir uğruyor, "Neydik be *ağbi* biz eskiden, öyle değil mi?" diyordu Mevlut'a. "Ne afişler astık seninle be Mevlut, ne kavgalar ettik!" (I: 321) = Ferhat bi ponekad uvečer popio a onda takav svraćao u radnju. "Kakvi smo mi bili nekad, zar nije tako?", govorio bi Mevludu. "Koliko smo samo plakata zajedno zalijepili, kako smo se samo borili!" (II: 381)

U primjerima (20), (21), (22), (23), (24) i (25) etiketa za obraćanje *ağbi* upotrebljava se u konverzacijskim situacijama između osoba koje su vršnjaci i koje imaju identičan društveni i socijalni status. U primjeru (20) navedena etiketa za oslovljavanje koristi se u konverzaciji između mladića koji komentiraju djevojke koje bi im mogle biti potencijalne supruge. U navedenom primjeru etiketa *ağbi* upotrebljava se u funkciji markera solidarnosti kojim se uspostavlja prisnost u okviru koje se ublažava molba.

U primjerima (21), (22), (23) i (24) termin *ağbi* upotrebljava se u konverzacijama između vojnika koji su vršnjaci i koji imaju identičan društveni i socijalni status. U konverzacijskim primjerima (21) i (22) navedeni termin ima funkciju markera kojim se uspostavlja bliskost u okviru koje se ispoljava prijekor zbog određenih postupaka. U primjerima (23) i (24) termin *ağbi* koristi se u funkciji identitetskoga markera kojim se potcrtava prisnost kao okvir za savjete i svojevrsnu utjehu upućenu sagovorniku.

U konverzacijskom primjeru (25) etiketa *ağbi* upotrebljava se prilikom Ferhatovog obraćanja svome najboljem prijatelju Mevludu. U tom primjeru navedena etiketa koristi se kao marker koji ima funkciju intenziviranja prisnosti kojom se ispoljava emotivnost i nostalgičnost kroz prisjećanje na određene događaje iz prošlosti. U prijevodu primjera (20), (21), (22), (23) i (24) može se vidjeti da etiketa za oslovljavanje *brate* ima gotovo identičnu pragmatičku vrijednost kao termin za obraćanje *ağbi* u originalnom tekstu na turskome jeziku.

- (26) *Süleyman Ağbi*, sana kız beğendirmek de zormuş yani. (I: 218) = *Brate Sulejmane*, čini se da je tebi teško naći djevojku koja bi ti se svidjela. (II: 255)
- (27) *Süleyman Ağbi*, sen beğendiğin, düzgün, güzel bir kızla, başı açıksa evlenmez misin? (I: 218) = *Zar se ti, brate Sulejmane*, ne bi mogao oženiti nekom lijepom i valjanom djevojkom koja nije pokrivena? (II: 256)
- (28) *Süleyman Ağbi*, Samiha'nın kaçtığı yerden de, kiminle kaçtığından da haberimiz yok bizim. (I: 218) = *Brate Sulejmane*, ne znamo ni s kim je ni kamo pobjegla Samiha. (II: 256)
- (29) Elektrik ne zaman gelecek *Nazmi Ağbi*? (I: 232) = *Kada će doći struja, gospodine Nazmi*? (II: 273)
- (30) *Ferhat Ağbi*, on yediye biber dolma, bir sigara böreği, on altıya iki tavuk-göğsü. (I: 240) = *Ferhate*, punjene paprike i burek za stosedamnaest, a za šesnaest dva slatka s pilećim prsima. (II: 282–283)
- (31) Kaçtıklarından beri görmüyoruz biz de onları, inan *Süleyman Ağbi*. (I: 261) = *Vjeruj mi, Sulejmane*, ne viđamo ih otkako su pobjegli. (II: 310)

U primjerima (26), (27), (28), (29), (30) i (31) upotreba etikete za oslovljavanje *ağbi* prožeta je iskazivanjem poštovanja i uspostavljanjem bliskosti. Naime, „jedna od zanimljivih karakteristika turskog jezika jeste prožetost izraza poštovanja (distance) i markera solidarnosti (bliskosti, prisnosti, uključenosti). Takvo preklapanje proizilazi iz same strukture turskog društva koje u sebi objedinjava vrlo naglašen kolektivizam i strogo određenu hijerarhiju” (Bakšić 2012: 42–43). U primjerima (26), (27), (28) i (31) termin za obraćanje *ağbi* koristi se prilikom Rajihinoga obraćanja Sulejmanu. U primjerima (26) i (27) Rajiha iskazuje poštovanje Sulejmanu, ali uspostavlja i bliskost u okviru koje mu upućuje blagi prijekor zbog njegovih određenih postupaka. U primjerima (28) i (31) Rajiha, također, izražava poštovanje Sulejmanu, ali uspostavlja i prisnost kojom opravdava svoje postupke iz prošlosti. U primjeru (29) mještanim upotrebom etikete za oslovljavanje *ağbi* iskazuje poštovanje lokalnome moćniku Nazmiju, ali istovremeno uspostavlja i bliskost u okviru koje implicitnim pitanjem ublažava svoje molbe i zahtjeve. U primjeru (30) gazda restorana upotrebom termina za obraćanje *ağbi* izražava poštovanje svome radniku, ali uspostavlja i prisnost u okviru koje ublažava svoj zahtjev.

U prijevodu navedenih primjera primjećuje se da se etiketama za obraćanje *brate* i *gospodine* aktivira identična pragmatička vrijednost kao terminom za oslovljavanje *ağbi* u originalnome tekstu na turskome jeziku. Posebno je zanimljivo da se u prije-

vodu primjera (29) koristi etiketa za oslovljavanje *gospodine* kako bi se aktivirala identična pragmatička ilokucija kao u originalnome tekstu na turskome jeziku.

TERMIN ZA OBRAĆANJE *ABLA* (STARIJA SESTRA)

Leksema *abla* uvrštava se u skupinu imenica čije je etimološko porijeklo diskutabilno. Saadet Çağatay (1963: 21) iznosi tvrdnju da je imenica *abla* složenica koja se sastoji od turske lekseme *apa* (starija sestra) i perzijske lekseme *lâlâ* (dadilja, osoba zadužena za odgoj djece). Andrej Nikolajevič Kononov (1969: 86) leksemu *abla* opisuje se kao imenicu koja se izvodi dodavanjem sufiksa *+la* na korijen lekseme *aba* (starija sestra). Hasan Eren (1993: 410) leksemu *abla* definira kao složenu imenicu koja je izvedena od lekseme *ağa* (aga, gospodin, gospodar, stariji brat) i lekseme *bula*, koja predstavlja oblik lekseme *abla* koji se koristi u kolokvijalnome jeziku. Tuncer Gülensoy (2007: 44) navodi da se imenica *abla* derivira dodavanjem denominalnog derivacijskog sufiksa *+la* na korijen lekseme *apa* (starija sestra).

U savremenom turskom jeziku leksema *abla* (starija sestra) predstavlja imenicu koja nosi značenje ‘starija sestra’ (Teodosijević 2004: 84; Türkçe Sözlük 2011: 5; Đinđić 2014: 35). U međuljudskoj interakciji imenica *abla* preuzima funkciju etikete za oslovljavanje kojom se označavaju rodbinski odnosi mlađi brat – starija sestra i mlađa sestra – starija sestra. Navedena etiketa za obraćanje ima funkciju markera solidarnosti i bliskosti i u određenim konverzacijskim situacijama koje se ostvaruju između osoba koji nisu u rodbinskom odnosu mlađi brat – starija sestra ili mlađa sestra – starija sestra. U romanu *Kafamda Bir Tuhaflık* etiketa za obraćanje *abla* upotrebljava se prilikom obraćanja mlađe sestre starijoj sestri, ali i u konverzacijskim situacijama između osoba koje nisu u rodbinskom odnosu mlađi brat – starija sestra ili mlađa sestra – starija sestra.

- (32) *Abla* ben başkasına âşık oldum, onunla kaçıyorum, taksi geldi. (I: 206) = *Sestro*, ja sam se zaljubila u drugog i s njim bježim, evo, stigao je taksi. (II: 241)
- (33) Ne oldu *abla*, merak ettim... (I: 316) = Šta se desilo, *sestro*, brinula sam se (II: 376)
- (34) Samiha’yı çağırma *abla*, sinir oluyorum zaten ona. (I: 339) = Nemoj zvati Samihu, ionako sam nervozna zbog nje. (II: 402)

U primjerima (32), (33) i (34) etiketa za oslovljavanje *abla* koristi se prilikom obraćanja mlađe sestre starijoj sestra. U primjeru (32) etiketa upotrebljava se prilikom Samihinoga obraćanja starijoj sestra Vedihi, a funkcija navedenog termina jeste uspostavljanje prisnosti u okviru koje se opravdavaju postupci s kojima se sagovornica ne slaže. U primjeru (33) Samiha koristi etiketu za oslovljavanje *abla* prilikom obraćanja starijoj sestra Rajihi kako bi potcrtala bliskost i prisnost u okviru koje ispoljava svoju empatiju i zabrinutost. U primjeru (34) termin za oslovljavanje upotrebljava se prilikom Rajihinoga obraćanja starijoj sestra Vedihi. U tom primjeru ima funkciju intenziviranja prisnosti kojom se ublažava zahtjev koji se upućuje sagovornici. U prijevodu primjera (32) i (33) uočava se da etiketa za obraćanje *sestro* ima identičnu pragmatičku vrijednost kao termin za obraćanje *abla* u originalnom tekstu na turskom jeziku.

(35) Bazan, müşteri tartacağım yoğurdu koyayım diye terazinin bir kefesine her zamanki gibi boş bir temiz tabak yerine bu kâselerden birini koyarsa tutamazdım kendimi. “*Abla* kendim için söylüyorsam namerdim,” diye söze girerdim. “Ama bu kâseleri Çapa kliniklerinde idrar kutusu olarak, Heybeliada sanatoryumunda veremliler için balgam hokkası olarak kullananlar var...” (I: 121) = Ponekad, kad bi mušterije na vagu, umjesto čistog tanjira stavljale te posude da im u njih izvadim jogurt, ne bih se mogao suzdržati: “*Sestro*, nije zbog mene, ali ove posude na klinici Čapa koriste za urin, a u sanatoriju na Hejbeliadi kao pljuvačnicu za šlajm oboljelih od tuberkuloze...” (II: 142)

(36) *Abla*, inan çok iyi bir şey yaptın... (I: 227) = *Sestro*, vjeruj mi, učinila si pravu stvar... (II: 266)

(37) *Vediha Abila*, bu belediye otobüsü değil, özel otobüs, onun için kapısı sürekli açık. (I: 245) = *Vediha, sestro*, ono nije gradski već privatni autobus, zato su mu vrata uvijek otvorena. (II: 290)

U primjerima (35), (36) i (37) etiketa za oslovljavanje *abla* upotrebljava se u konverzacijskim situacijama između osoba koje nisu u rodbinskome odnosu mlađi brat – starija sestra ili mlađa sestra – starija sestra. U primjeru (35) ulični prodavač boze i jogurta Mustafa koristi etiketu *abla* prilikom obraćanja svojoj mušteriji, a navedena etiketa ima funkciju markera kojim se uspostavlja prisnost kao ozračje blagog prijevora zbog postupaka sagovornice. U konverzacijskome primjeru (36) etiketa *abla* upotrebljava se prilikom obraćanja taksiste Samihi. U tom primjeru ima funkciju identitetskoga markera koji se koristi kao svojevrsan uvod komplimentu koji se upu-

čuje sagovornici. U primjeru (37) Sulejman upotrebljava etiketu za oslovljavanje *abla* prilikom obraćanja svojoj snahi Vedihi. U toj situaciji upotreba etikete *abla* prožima iskazivanje poštovanja i uspostavljanje bliskosti u okviru koje se sagovornici upućuju određeni savjeti. U prijevodu primjera (35), (36) i (37) primjećuje se da termin za oslovljavanje *sestro* ima identičnu pragmatičku vrijednost kao etiketa za obraćanje *abla* u originalnom tekstu na turskome jeziku.

ZAKLJUČAK

U radu je analizirana pragmatička funkcija termina za obraćanje *kardeş (brat, sestra), ağbi (stariji brat) i abla (starija sestra)* u konverzacijskim situacijama zabilježenim u romanu Orhana Pamuka pod naslovom *Kafamda Bir Tuhaflık*. U analizi se moglo vidjeti da se u konverzacijskim primjerima iz romana termini za oslovljavanje najčešće upotrebljavaju u funkciji markera solidarnosti kojima se ostvaruje bliskost u okviru koje se ublažavaju molbe i zahtjevi upućeni sagovorniku (v. [3], [4], [8], [9], [15], [20] i [34]). Analiza je pokazala da se etikete za obraćanje *kardeşim, ağbi i abla* nerijetko koriste i u funkciji identitetskih markera koji predstavljaju svojevrsnu dopunu kojom se intenzivira i potcrtava slaganje ili pak izbjegavanje neslaganja sa sagovornikom (v. [5], [10], [11], [12], [13] i [14]). Moglo se primijetiti da analizirane etikete za oslovljavanje u određenim kontekstualnim situacijama preuzimaju funkciju markera koji imaju ulogu svojevrsne dopune dobronamjernim lažima kojima se izbjegava neslaganje sa sagovornikom (v. [16], [18] i [19]). U romanu se bilježe i konverzacijski primjeri u kojima termini *kardeşim, ağbi i abla* preuzimaju funkciju markera čija je svrha uspostavljanje bliskosti u okviru koje se ispoljava prijekor zbog određenih postupaka sagovornika (v. [1], [21], [22] i [35]). Evidentiraju se i konverzacijski primjeri u kojima analizirani termini vrše funkciju markera kojima se potcrtava prisnost u okviru koje se sagovorniku upućuju savjeti (v. [2], [23] i [24]). U određenim kontekstualnim situacijama etikete *kardeşim, ağbi i abla* obavljaju funkciju identitetskih markera koji imaju ulogu svojevrsnoga uvoda ili pak dopune komplimentima (v. [17] i [36]) ili isprikama (v. [6] i [7]). Analiza primjera iz romana *Kafamda Bir Tuhaflık* ukazala je na činjenicu da se terminima za oslovljavanje *kardeşim, ağbi i abla* može prožimati iskazivanje poštovanja i uspostavljanje bliskosti i prisnosti (v. [26], [27], [28], [29], [30], [31] i [37]). Ponuđeni prijevodni ekvivalenti na bosanskome jeziku pokazali su da etikete za obraćanje *brate, brate moj i sestro* imaju gotovo identičnu pragmatičku vrijednost kao termini za oslovljavanje *kardeşim, ağbi i abla* u originalnome tekstu na turskome jeziku.

IZVORI

- I – Pamuk, Orhan (2014), *Kafamda Bir Tuhaflik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
II – Pamuk, Orhan (2015), *Čudne misli u mojoj glavi*, s turskoga prevele Sabina
Bakšić i Alena Čatović, Buybook, Sarajevo

LITERATURA

1. Bakšić, Sabina (2012), *Strategije učtivosti u turskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
2. Bakšić, Sabina, Halid Bulić (2019), *Pragmatika*, Bookline, Sarajevo
3. Brown, Penelope, Stephen C. Levinson (1987), *Politeness: Some universals in language usage*, 2. izdanje, Cambridge University Press, Cambridge
4. Bulić, Halid (2018), *Pragmatički aspekti romana Ponornica Skendera Kulenovića*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla
5. Çağatay, Saadet (1963), "Türkçede Kadın İçin Kullanılan Sözcükler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 10(1), 13–49.
6. Demir, Ali Eren (2020), "'Kardeş' Kavramının Eleştirel Söylem Analizi: Engelli Bireyler Örneği", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 78–96.
7. Đinđić, Marija (2014), *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
8. Eren, Hasan (1993), "Ağabey ve Abı", *Türk Dili*, s. 498, 405–410.
9. Eren, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. baskı, Bizim Büro Basım Evi, Ankara
10. Eyuboğlu, İsmet Zeki (2022), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü: Genişletilmiş ve Güncellenmiş Yeni Basım*, 3. baskı, Say Yayınları, İstanbul
11. Gu, Yueguo (1990), "Politeness phenomena in modern Chinese", *Journal of Pragmatics*, 14, 237–257.
12. Gülensoy, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
13. Katnić-Bakaršić, Marina (2001), *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo
14. Kononov, Andrey Nikolayevič (1969), "İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 16(1), 81–88.

15. Leech, Geoffrey (1983), *The Principles of Pragmatics*, Longman, London and New York
16. i, Yong-Song (1999), *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, Simurg Yayınları, İstanbul
17. Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović (1990), "Govorni činovi", u: *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Dobra vest, Novi Sad, 598–643.
18. Ruhi, Şükriye, Gürkan Doğan (2001), "Relevance theory and compliments as phatic communication: The case of Turkish", in: Bayraktaroğlu, A.; Sifianou, M. (eds.), *Linguistic Politeness Across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 341–390.
19. Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, 6. izdanje, Svjetlost, Sarajevo
20. Teodosijević, Mirjana (2004), *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*, Čigoja štampa, Beograd
21. *Türkçe Sözlük* (2011), 11. baskı, Hazırlayan: Şükrü Halûk Akalın vd., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
22. Zeyrek, Deniz (2001), "Politeness in Turkish and its linguistic manifestations: A sociocultural perspective", in: Bayraktaroğlu, A.; Sifianou, M. (eds.), *Linguistic Politeness Across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 43–73.

LEXEMES *KARDEŞ* (BROTHER, SISTER), *AĞBI* (OLDER BROTHER), AND *ABLA* (OLDER SISTER) AS MARKERS OF SOLIDARITY AND CLOSENESS IN ORHAN PAMUK'S NOVEL *KAFAMDA BİR TUHAFLIK*

Summary:

In Turkish, terms used to express kinship relations are often employed as identity markers through which group affiliation is expressed in order to enable easier and more pleasant communication. Scholarly studies dealing with the pragmatics of the Turkish language analyze the pragmatic values of identity markers through which closeness and intimacy with the interlocutor are established. In this way, they provide a good foundation and a good starting point for a detailed analysis of the pragmatic functions of identity markers formed through the use of terms for expressing kinship relations. This paper analyzes conversational situations from the novel *Kafamda Bir Tuhaflik* within which the terms *kardeş* (brother,

sister), *ağbi* (older brother), and *abla* (older sister) are used as identity markers. The analysis applies the analytical, descriptive and contrastive methods. Such an analysis shows that the terms *kardeş*, *ağbi*, and *abla*, as well as their translation equivalents in Bosnian, function as identity markers in the realization of different speech acts in different conversational situations. The paper contributes to the study of Turkish pragmatics and to the contrastive analysis of two genetically and typologically different languages.

Keywords: kinship terms, identity markers, the term *kardeş* (brother, sister), the term *ağbi* (older brother), the term *abla* (older sister)

Adrese autora
Authors' address

Edina Solak
Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
edina.solak@unze.ba

Mirza Bašić
Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
mirza.basic@unze.ba

Sarah Ela Salihbegović
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
sarahela.salihbegovic@untz.ba